

Step by Step - Vzdělávací program „Začít spolu“

Alternativní pedagogika – teze k tématu

Duben 2006

Původ a historie programu Step by Step

Původní inspirace vznikla jako reakce na komplikovanou situaci ve vzdělávání menšin v Americe v době „vzdělanostního (sputnikového) šoku“ 60.-70. let 20. st.

(USA a Kanada: původní obyvatelstvo, imigranti, sociálně slabé skupiny ve slumech apod.).

■ OTÁZKA:

Jak dosáhnout podstatně vyšší obecné vzdělanosti (ale i „vychovanosti“) v mladé populaci (konkurenceschopnost)??? Jak realizovat vzdělanostní potenciál společnosti?

Závěry a řešení:

- ❖ zaměřit se na to, aby *každé dítě dostalo příležitost a na základě svých individuálních možností dosáhlo optimální úrovně vzdělání*
- ❖ zaměřit se na to, aby se děti ve *škole učily společně a od sebe navzájem; vycházely při tom ze své různosti a učily se akceptovat se navzájem* (interkulturalita a výchova k toleranci)
- ❖ otevřít *školu spolupráci s rodinou a širší veřejností*

Step by Step (ZaS) je vzdělávací program zdůrazňující:

- **individuální přístup k dítěti – důraz na osobní rozvoj**
- **partnerství rodiny, školy a širší společnosti** v oblasti výchovy a vzdělávání
- prosazuje a umožňuje **inkluzi dětí se speciálními potřebami** (dětí nadprůměrně nadaných, dětí s vývojovými poruchami, dětí s postižením, velmi se osvědčuje u dětí z různých etnických menšin)
- dále klade důraz na **podnětné prostředí** - netradiční členění třídy do center aktivit,
- **aktivizující výukové strategie** - kooperativní učení, projektové vyučování a integrovanou tematickou výuku
- pracuje se **sebehodnocením** (prostřednictvím **portfolia a individuálního vzdělávacího programu**) dětí, což posiluje pozitivní motivaci dětí k aktivnímu a samostatnému učení.

Program ZaS v ČR:

- **od r. 1994 v MŠ a od r. 1996 na ZŠ**
- mezinárodní název tohoto programu je **Step by Step** – pouze v Česku „Začít spolu“
- Iniciátor: Sörosova nadace (Open Society Fund – pro střední a východní Evropu)
- na začátku poskytla síť Sorosových nadací (Open Society Founds) společně s neziskovou organizací Children´s Resources International finanční a metodickou podporu při zavádění vzdělávacího programu Začít spolu do vzdělávacích systémů jednotlivých zemí (vybavení škol, vzdělávání učitelů, osob. asistenti apod.)
- finanční a metodická pomoc zvenčí trvala podle plánu do r. 1999, školy si nyní hledají peníze z jiných/ dalších zdrojů (obce – magistráty, rodiče, jiné zdroje)
- v programu ZaS pracuje dnes asi **60 MŠ a 45 ZŠ** škol a neznámý počet jednotlivých tříd na běžných školách, jejichž učitelé se nechali oslovit filozofií programu „zaměřeného na dítě“ (Brno – Bystrc: **Pramínek**)
- školy ZaS jsou metodickými a školicími centry programu
- spolupráce se sdruženími Otevřená společnost o.p.s., Kritické myšlení apod.

Vzdělávací výsledky programu ZaS:

1997-2001 - rozsáhlý dlouhodobý psychologický výzkum **Vliv vzdělávacího programu Začít spolu na vývoj psychosociálních kompetencí dětí v MŠ 1997/98-2000/01**, který mapoval otázky:

- **Jsou výsledky dětí z programu ZaS srovnatelné s výsledky dětí z běžných škol?**
- **Jsou tyto děti schopné pokračovat ve svém vzdělávání na běžné škole bez problémů?**
- **Nemají děti učící se podle programu ZaS problémy při přestupu z I. na II. stupeň?**
Výzkum začal u dětí v MŠ a tým nezávislých odborníků sledoval jejich vývoj až do školy základní (ať už dítě pokračovalo na ZŠ programem ZaS či přešlo na školu s jiným programem)

Výsledky tohoto výzkumu jsou k dispozici na www.sbscr.cz

Kontexty programu Začít spolu a současných tendencí ve vzdělávání (pro 21. stol.):

- Základním cílem je individuální rozvoj vnitřních možností každého dítěte (nikoli „všichni musí umět to samé“)
- Směřuje k rozvoji principů demokracie (svoboda a zodpovědnost), usiluje, aby se děti co nejvíce zapojovaly do činností a posléze do veřejného dění (srv. Kovaliková – „životní dovednosti“), prioritou je rozvoj hodnot a charakteru
- Vzdělávání a východiska vyučování stojí na „4 pilířích evropské vzdělanosti“: učit se poznávat (učit), učit se jednat (konat - pracovat), učit se být (sám za sebe – svobodný a zodpovědný), učit se žít společně - s ostatními (komunikovat a kooperovat)
- Didaktická východiska vyučování – konstruktivistické přístupy (psychodidaktika - Piaget)
- Obsah vzdělávání - integrace vzdělávacích obsahů (učit se v kontextech reality)
- Učitel = pomocník při učení, ale zároveň se od dětí neustále učí něco nové (cítí potřebu celoživotního sebevzdělávání a práce na sobě)

- Škola je otevřenou institucí a jejím úkolem je profesionální podpora a pomoc (učitelství = pomáhající profese) dětem, rodině i veřejnosti při vzdělávání

Vyučování v programu ZaS má konstruktivistický základ, tzn.

- Vychází z předpokladu, že každý jedinec má specifické předpoklady poznávat a učit se i zkušenosti – postupuje osobitým způsobem (ale vždycky už o světě „něco ví“)
- Jádrem procesu učení je komplexní poznávání – nacházení souvislostí (směřování k jádru učení)
- Úkolem učitele je vytvořit podnětné prostředí tak, aby děti si mohly své poznání budovat samy – ve spolupráci s ostatními dětmi (projekty, diskuse v kruhu, práce v „centrech aktivit“) - **objevování**
- Je třeba vést vyučování tak, aby se provokovaly okamžiky „AHA!!!“ (Piaget), aby děti mohly neustále klást otázky a učily se to (učit se „do hloubky“ – nikoli rychle a po povrchu)
- Zajistit, aby systematickou součástí učení bylo tzv. „průběžné hodnocení“ (řízená reflexe a sebereflexe, portfolio apod.), které směřuje k sebehodnocení a přebírání zodpovědnosti za vlastní učení

Průběh vyučovacího dne:

Ráno se děti (většinou s rodiči) scházejí před začátkem vyučování

- **ranní kruh – zahájení výuky: slouží** pro rozvoj komunitního života (pozitivní komunikace), jeho součástí je seznámení s denním plánem a aktuality
- **řízená výuka ve třídě – v blocích** (plnění denního plánu dle osnov) cca 90-100 minut
- Přestávka na svačinu (20-30 min)
- **práce v centrech aktivit** – podle individuálních plánů, práce ve skupinách
- **individuální činnosti** – odpoledne (kroužky, zájmové činnosti, příp dom. příprava)

Role učitele v programu ZaS:

vytvořit stimulující prostředí pro učení

1. **Plánuje kurikulum** (vychází z vzdělávacího standardu)
2. **Rozhoduje:** (vodítkem je **kurikulum a** potřeby konkrétní třídy)
3. **Uspodňuje učení – facilite:** (je manažerem třídy)
4. **Pozoruje a hodnotí,** jak se děti učí
5. Slouží dětem jako vzor

1. Plánuje:

- Tvoří vzdělávací program (KURIKULUM)
- Formuluje cíle
- Provádí didaktickou analýzu učiva
- Plánuje konkrétní strategie výuky (práci společnou i individuální v centrech aktivit)
- Promýšlí způsoby hodnocení
- Tvoří program spolupráce s rodiči

2. Rozhoduje: (vodítkem je *kurikulum a potřeby konkrétní třídy*)

- **Organizuje prostředí třídy (třída = „laboratoř“)**
 - centra aktivit, ale i společný prostor, příp. další speciální prostory (pro cvičení, sklad pomůcek a materiálů, místnost pro rodiče)
- **Vybírá a připravuje didakt. materiály** (knihy, učebnice, prac. listy, ...); organizuje práci s **portfoliem** (nástroj pro hodnocení a zpětná vazba pro dítě – rodiče – učitele)
- **Tvoří denní rozvrh** - obvykle
 - *ranní kruh* – pro rozvoj komunitního života (denní plán a aktuality)
 - *řízená výuka ve třídě* – v blocích (plnění denního plánu dle osnov)
 - *práce v centrech aktivit* – podle individuálních plánů, práce ve skupinách
 - *individuální činnosti* – odpoledne (kroužky, zájmové činnosti, příp. dom. příprava)
- **Organizuje skupinovou práci** (vybírá děti podle urč. záměru, sleduje rozvoj komunikace a kooperace, společně s dětmi hodnotí práci skupin)

3. Usnadňuje učení – facilitace:

a) Klade otázky:

- pokud možno „**otevřené**“: „Co se stalo s tvou kytičkou od té doby, co jsi ji zasadil?“ X „O kolik ti vyrostla kytička?“
- **osobně zaměřené** – zjišťují představy dítěte o věcech („Co si o tom myslíš?“, „Proč jsi to tak nazval? Jak jsi na to přišel? apod.)
- **zaměřené na podstatu věci** („Proč jsou v přístavu lodky?“, „Proč magnet přitahuje hřebíky?“)

Vyhýbat se otázkám, na něž existuje jediná správná odpověď!

b) Odpovídá na otázky dětí (jasně, pravdivě, přiznává neznalost, říká vlastní názor; **otázky VÍTÁ**)

c) Pomáhá dětem zamýšlet se nad vlastním učením

- a. **psaní deníku** (čtenářský, společenský apod., záznamy o vlastním učení)
- b. **diskuse ve skupině** (uvažování o problému, vyjadřování názoru, argumentace, ... učitel diskusi řídí: uděluje slovo, udržuje téma vhodnými poznámkami, vybízí děti k účasti, hlídá čas apod.)
- c. práce v centrech a projekty
- d. poskytování zdrojů
- e. reflexe („všimla jsem si...“ atd. – tzv. peer - komentář) - sebereflexe

4. Pozoruje a hodnotí: provádí ped. diagnózu

■ **Na počátku roku: vstupní diagnóza:**

- *Jaké má dítě předpoklady, vlastnosti, znalosti, učební styl, zájmy a motivaci?*
- *Které silné předpoklady a potřeby má?*

- **Průběžné hodnocení**

- Systematicky *vede deník o každém dítěti (podává podrobné zprávy rodičům, píše slovní hodnocení)*
- *Orientuje se na splněné cíle (kdy a nakolik)*
- *Neustále poskytuje dítěti osobní zpětnou vazbu (nikoli „pěkné“, „dobrá práce práce“, ALE: „Zajímavý nápad; naučil jsi se hodně o pavoucích. Co se o nich ještě chceš naučit?“)*
- *Hodnotí vždy výkon, nikoli celou osobnost*
- *Vede k sebehodnocení*

- **Závěrečné hodnocení**

- *Slovní hodnocení*
- *Využití portfolia*

5. Učitel jako vzor

- **Udává tón třídy** (otázky, poznámky, rozhodnutí, chování, síla hlasu, vystupování,...)
- **Podporuje rozvoj pozitivního klimatu ve třídě – pravidla sám respektuje:** pomáháme si, nasloucháme si,... (pozitivní formulace)
- **Chová se jako partner dítěte**, jehož úkolem je pomáhat mu při učení --- **AUTORITA**

Shrnutí: ZaS – třída zaměřená na dítě:

Znaky:

- **Podpora rozmanitých stránek inteligence (Gardner, Kovaliková)**
- **Specifické materiály** (bádání, zkoumání, encyklopedie, vlastní zdroje,... - zapojení rodičů – besedy, exkurze,...). **Podnětné prostředí třídy.**
- **Specifická organizace** (různorodost, práce v centrech aktivit, svobodná volba úkolu, podpora vlastní iniciativy v plnění úkolů);
Centra: na konci 1. st. ZŠ by mělo ve třídě fungovat alespoň 5 center aktivit:
 1. čtení a psaní,
 2. vědy,
 3. matematiky/manipulativ,
 4. výtvarné výchovy,
 5. dramatické výchovy/tvořivé hry (příp. HV apod.)

Centra by měla být logicky uspořádána (aby se děti nerušily) a vybavena všemi pomůckami a materiály

- **Výchova k celoživotnímu zájmu o učení - zaměření na vlastnosti :**

Produktivita – Tvořivost – Zvědavost – Spolupráce – Empatie

- **Řízení chování žáků** (pravidla)
- **Utváření komunity** (rodina a škola)

- **Prezentace naučené látky – různé formy, individuální variabilita výstupů** (podle zaměření a schopností dítěte) – na základě **produktivních** (tj. nikoli reproduktivních) výstupů (viz Pasch – „autentické učení“)
- **Portfolio** (*vyhledejte si příslušné informace!!!*)
- **Přebírání odpovědnosti za vlastní učení: znalost cílů, domácí úkoly, individualizace nároků**

Vzdělávací program Step by Step (Začít spolu) představuje jednu z inovativních „alternativ“ výuky v současné české škole (nehlásí se k žádné z klasických koncepcí reformistické pedagogiky), ale má s nimi mnoho společného (aktualizace reformních myšlenek). Poskytuje mnoho podnětů pro realizaci české reformy školy pro 21. století.

Základní literatura:

KREJČOVÁ, V.; KARGEROVÁ, J. *Vzdělávací program Začít spolu pro I. stupeň ZŠ*. Praha : Portál, 2003.

GARDOŠOVÁ, J.; DUJKOVÁ, L. *Vzdělávací program Začít spolu pro předškolní vzdělávání*. Praha : Portál 2003.

Kol. *Učím s radostí (ve spolupráci Step by Step ČR a o.s. Kritické myšlení)*. Praha : STROM, 2003.

WALSH BURKE, K. *Začít spolu (program pro děti a rodiče). Vytváření tříd zaměřených na dítě pro 8-, 9- a 10-leté děti*. Vyšlo jako manuál OSF (Open Society Fund) pro potřeby ZaS (Začít spolu) – Praha 1998.

■ **Další zdroje - internet:**

www.sbscr.cz

Kritické myšlení

Připravila: Hana Filová, Katedra pedagogiky PdF MU (Brno 2006)